

تحلیل پیامدهای گردشگری روستایی بر توسعه (مطالعه موردی: کندوان)

سوننا شاهی پور^{۱*}، حسین مجتبی زاده^۲

۱ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز

۲ دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز

تاریخ وصول مقاله: ۱۳۹۴/۰۳/۱۶

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۸/۸

چکیده

امروزه، گردشگری روستایی از بخش‌های مهم در فعالیت‌های روستایی به‌شمار می‌رود و راهکاری در جهت توسعه نواحی روستایی محسوب می‌شود. در مقاله حاضر کارکرد گردشگری روستایی در ایجاد اشتغال ساکنان و نیز توسعه روستای کندوان در ارتفاعات سه‌سند استان آذربایجان شرقی در ۵۲ کیلومتری جنوب غربی شهر تبریز بررسی شده است. روش کار به‌صورت میدانی بوده و اطلاعات از طریق پرسشنامه، همچنین مشاهدات نگارندگان از این روستا و با استفاده از مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای گردآوری شده است. تجزیه و تحلیل یافته‌ها و ارزیابی فرضیه‌ها از روش SPSS بوده و ضریب آلفای کرونباخ $0/457$ برآورد شده است. در نتیجه، در آزمون انجام شده هیچ یک از سؤال‌ها حذف نشده است. با توجه به آزمون خی‌دو در فرضیه اول و دوم پژوهش که به ترتیب برابر $4/48$ و $14/95$ است می‌توان دریافت که گردشگری هم در توسعه روستای کندوان و هم در بهبود وضعیت اقتصادی خانوارهای این روستا تأثیر بسزایی داشته است. از جمله پیامدهای آن عبارت است از ایجاد اشتغال، تعامل فرهنگی، بهبود محیط‌زیست و بهبود توجه دولت به منطقه، همچنین جلوگیری از مهاجرت روستایی. با این حال می‌توان به ایجاد کمپ‌های اقامتی و استراحتی کم‌هزینه به‌منظور افزایش تعداد شب‌های اقامت برای قشرهای مختلف مردم، همچنین رعایت ظرفیت تحمل گردشگری منطقه به‌منظور جلوگیری از آسیب‌های محیط‌زیستی روستای کندوان به‌خصوص در نیمه اول سال تمرکز کرد.

کلیدواژه

توسعه، روستا، کندوان، گردشگری.

۱. سرآغاز

کشورهایی که به متنوع‌سازی اقتصاد روی آورده‌اند و می‌خواهند خود را از اقتصاد تک‌پایه‌ای برهاند برآن‌اند که در این راستا به شناخت راه‌های متداول یا خلق راه‌ها و روش‌های جدید بپردازند. یکی از این روش‌ها، گردشگری است که اغلب کشورها، به‌ویژه کشورهایی که به‌لحاظ موقعیت مکانی از این مزیت برخوردارند، آن را در برنامه‌های توسعه ملی خود گنجانده‌اند تا از این رهگذر بتوانند به این فرایند شتاب بخشند. امروزه، گردشگری به مثابه گسترده‌ترین صنعت خدماتی دنیا در عرصه‌های

تنوع بخشی به اقتصاد، بالابردن شاخص‌های توسعه انسانی، مشکلات ناشی از صنعتی شدن و آلودگی بیش از حد استاندارد شهرها، به‌ویژه کلان‌شهرها، مهاجرت روستایی و افزایش بهره‌وری و کارآمدی نیروی انسانی، اشتغال‌زایی، تعامل فرهنگ‌ها و گفتمان‌ها و حفظ محیط‌زیست و در مجموع توسعه پایدار از دغدغه‌هایی است که جهان امروز با آن روبه‌روست. هر کشوری در هر سطحی از توسعه در تکاپوی یافتن پاسخ این دغدغه‌هاست. در این میان

اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جایگاهی ویژه را به خود اختصاص داده است. گردشگری پدیده قرن بیستم است و نمی‌توان آن را نادیده گرفت، بلکه باید به آن به مثابه پدیده‌ای نگریست که در هر حال وجود دارد (Kuban, 1983).

رشد جمعیت و افزایش جمعیت جوان کشور در چند دهه اخیر لزوم توجه به راهکارهای جدید برای ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی را نمایان می‌سازد. بهره‌گیری از توان‌های گوناگون گردشگری کشور در راستای ایجاد درآمد و بهبود وضعیت اقتصادی کشور را می‌توان یکی از همین راهکارها دانست.

با توجه به موقعیت منطقه کندوان و منحصر به فرد بودن این روستا از نظر ساختاری و کالبدی، همچنین مؤثر بودن صنعت توریسم در توسعه اقتصادی، به طوری که اقتصاددانان آن را «صادرات نامرئی» نام نهاده‌اند، با دید بهتر و توجه بیشتر در این زمینه، همچنین فرهنگسازی بومیان و گردشگران می‌توان آثار توسعه این صنعت را بیش از پیش در این منطقه نمایان کرد. این مقاله از نظر روش به دو صورت مطالعه کتابخانه‌ای و میدانی، و از نظر هدف، کاربردی است و به منظور اثربخشی فعالیت‌ها و برنامه‌ریزی در مناطق روستایی تدوین شده است. در نهایت، با توجه به خاص بودن منطقه کندوان از نظر کالبدی رونق گردشگری منجر به ایجاد اشتغال می‌شود و تأثیر زیادی در بهبود وضعیت اقتصادی خانوارها و توسعه اقتصادی روستای کندوان خواهد گذاشت.

۲. مبانی نظری

گردشگری روستایی راهکاری است که آثار اقتصادی مهمی دارد و به نوعی به گنشدن روند تخلیه سکونتگاه‌های روستایی و کاهش مهاجرت کمک می‌کند. توسعه گردشگری راهبردی برای توسعه روستایی و نسبتاً تفکر جدیدی است که سیاستگذاران محلی در جوامع روستایی به اهمیت این راهبرد پی برده‌اند (قادری، ۱۳۸۲). علاوه بر

این، توسعه صنعت گردشگری در نواحی روستایی راهبرد جدیدی در جوامع محلی است و از دید عوامل سیاسی و برنامه‌ریزان عوامل مهم اصلاح مناطق روستایی به‌شمار می‌آید و در توسعه این نواحی نقش عمده‌ای دارد (شریف‌زاده و مرادنژاد، ۱۳۸۱). مضاف بر این، یکی از بزرگ‌ترین منافع صنعت گردشگری در نواحی روستایی ایجاد درآمد و دستمزد برای افراد شاغل در این صنعت است، که اغلب آن‌ها را افراد محلی و بومی تشکیل می‌دهد (شارپلی، ۱۳۸۰). به علاوه، توسعه گردشگری در نواحی روستایی نقش مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد جوامع روستایی دارد و زمینه‌ساز توسعه پایدار روستایی است. از طرف دیگر، وسیله‌ای برای تحرک رشد اقتصاد ملی از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود استانداردهای زندگی مردم محلی به حساب می‌آید (بهرامی، ۱۳۸۹).

همچنین، توسعه گردشگری در مناطق روستایی عنصری اساسی و یکی از راه‌های نجات روستا از فقر، مهاجرت و مشکلات اقتصادی و اجتماعی است (مهدوی و همکاران، ۱۳۸۷) علاوه بر این گردشگری به‌مثابه متغیری تأثیرگذار در افزایش زیرساخت‌ها، ارتقای تبادلات اجتماعی و فرهنگی، جلب سرمایه‌های سرگردان و به جریان انداختن آن در محیط روستا در راستای نیل به سطحی از توسعه اقتصادی تلقی می‌شود (Lorio and Corsale, 2010). به‌زعم Wilson (۲۰۰۱)، شکوفایی گردشگری راهبردی در راستای تزریق ارز، ایجاد اشتغال و حمایت و پشتیبانی از رشد همه‌جانبه در نواحی روستایی است. Holland و همکاران (۲۰۰۳) بر این باورند که توسعه گردشگری به احیا و بازسازی مناطق روستایی کمک می‌کند. به عقیده Hall (۲۰۰۹)، گسترش و شکوفایی گردشگری روستایی به ارتقای کارایی، راندمان تولید و افزایش درآمد روستاییان کمک می‌کند.

Ivona (۲۰۰۸) نقش اساسی توسعه گردشگری روستایی را در احیا و متنوع‌سازی اقتصاد روستایی می‌داند.

دسی بین تعدد مراکز تصمیم‌گیری و ناهماهنگی میان آن‌ها، ضعف فراوان در خدمات گردشگری، آشنایی نداشتن گردشگران از فرهنگ روستاییان، پایین‌بودن دانش روستاییان پیرامون نیازها و حوایج گردشگران. عدم توسعه گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد. الدنبرگ و بنز نبود امکانات و تأسیسات رفاهی و تبلیغات در روستاها و عدم برنامه‌ریزی مناسب در زمینه گردشگری را از موانع گسترش گردشگری روستایی می‌دانند.

۳. روش پژوهش

این پژوهش از نظر روش توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. این تحقیق در راستای اثربخشی به فعالیت‌ها و برنامه‌ریزی در مناطق روستایی تدوین شده است. همچنین، روش گردآوری اطلاعات از نوع کتابخانه‌ای و میدانی است. در تدوین مبانی نظری از روش اسنادی استفاده شده است.

۱.۳. منطقه مورد مطالعه

کندوان یکی از روستاهای دهستان سهند بخش مرکزی شهرستان اسکو در استان آذربایجان شرقی در ۵۲ کیلومتری جنوب غربی تبریز و ۲۲ کیلومتری جنوب شرقی اسکو واقع شده است. این روستای توریستی و تاریخی در دامنه‌های سرسبز کوهستان سهند در دنباله دره ویدهر (اسکوچای) به طرف ارتفاعات سهند در سمت راست آن قرار گرفته است. از طرف شمال، به روستای زینجناب، عنصرود (آستاری) و آمتان و از طرف مشرق به قلعه کوه قاریمیش و از طرف جنوب به اراضی گنبرف و آشتان و از طرف مغرب به اراضی کهنمو محل تولد ناصرالدین شاه قاجار و کوه‌دل و شهر اسکو محدود می‌شود (مقیم‌اسکویی و موسی‌زاده، ۱۳۸۵).

از نظر طول و عرض جغرافیایی در ۴۵ درجه و ۳۱ دقیقه طول شرقی و ۱۷ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی در ارتفاع ۲۴۰۰ متر از سطح دریا قرار دارد. پهنه این روستا در

به باور عده‌ای، گردشگری روستایی تسهیلگر در احیای مجدد مناطق روستایی مؤثر است (Pearecel, 2008). یافته‌های علمی نشان می‌دهد بین گسترش گردشگری روستایی با گسترش حمایت از تولیدات روستایی و ارتقای شاخص‌های سلامت و رفاه، رابطه معناداری وجود دارد. متون توسعه نشان می‌دهد توسعه گردشگری در مناطق روستایی شامل تنوع‌سازی اقتصاد محلی، توسعه و پیشرفت اجتماعی و تکامل و تعالی شخصیت روستاییان با آگاهی از ارزش‌های فرهنگی خود محقق می‌شود (Sharply, 2002). به‌زعم دین بین رونق و شکوفایی صنعت گردشگری با تقویت نقش زنان روستایی، تقویت استفاده بهینه از منابع طبیعی موجود در احیای اقتصاد روستایی رابطه معناداری وجود دارد (Din, 2002).

دوایس بر این عقیده است گسترش و رونق گردشگری زمینه‌ساز درآمدهای حاصل از دریافت مالیات، تقویت زیرساخت اجتماعی و جذب ارز در نواحی روستایی را فراهم می‌آورد. به باور کلارک رونق صنعت گردشگری در نواحی روستایی به توان‌مندسازی روستاییان، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید منجر می‌شود. در نهایت، گردشگری روستایی با ایجاد فرصت‌های شغلی، ارتقای سطح زندگی روستاییان، اصلاح وضعیت عمومی منطقه، رونق کشاورزی، رونق خدمات و کالاهای مصرفی، توسعه و بهبود تجهیزات زیربنایی (جاده، خطوط ارتباطی و سیستم‌های حمل‌ونقل)، بهسازی محیطی، بالابردن سطح آگاهی روستاییان، ارتقای امکانات رفاهی، بهداشتی و پزشکی و جزآن به توسعه روستایی شتاب بیشتری می‌بخشد. علی‌رغم این موضوع، توسعه گردشگری در مناطق روستایی همواره با موانع و محدودیت‌های زیادی روبه‌روست. شان و ویلسون نبود نیروی انسانی با دانش و مهارت بالا و ضعف سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی و ضعف سیستم ارتباطی و اطلاعات نامناسب را از موانع فراروی شکوفایی صنعت گردشگری در مناطق روستایی می‌دانند. به باور بندیک و

متصل مى شود. مسير جاده فرعى آسفالته تا کندوان دره‌اى است سرسبز با باغات روستاهای مسير و نگار مسير که منظره زيبا را در فصول مختلف سال به نمايش مى گذارد. اين جاده بعد از عبور از کندوان تا مراتع رشد چمن در شرق کندوان ادامه مى يابد (سامع سردرودى، ۱۳۸۷).

محور تبريز- مراغه قرار دارد. ارتباط کندوان با محور تبريز- مراغه از طريق دو جاده فرعى آسفالته يکى قبل از پليس راه به طرف شهر جديد سهند- اسکو و ديگرى کمى بعد از پليس راه از خسروشهر- بايرام- کلجاه- باويل- خسرق- اسکو به کندوان است که به وسيله روستاهای اسفنجان و کهنمو در امتداد دره کندوان به روستای کندوان

شکل ۱. نماي زيبا از روستای صخره‌ای کندوان

هفتم هجرى برای در امان ماندن از حمله مغول‌ها به دشتى در مقابل کندوان فعلى مهاجرت کرده‌اند و در طول زمان، به تدريج درون کران‌ها را حفارى کرده و پناهگاهى امن برای خود ساخته‌اند (مقيمى اسکويى، ۱۳۹۰).

روستای کندوان به علت نداشتن خاک مساعد کشاورزى، نبود راه‌های ارتباطى لازم، وجود سراها، کمبود زمين مسطح برای کشت و زرع (قرارگرفتن در ارتفاع ۲۲۰۰ متری و در دامنه شيب تندى در امتداد رودخانه کندوان) به خصوص کشت آبى، داراى شرايط نامساعدى برای زندگى است، اما ارتفاع بالا و وجود برف تقريباً در تمام مدت سال و ذوب تدريجى برف‌ها مراتع طبيعى

۴. یافته‌های پژوهش

۱.۴. یافته‌های توصيفى

۱.۱.۴. تاريخچه پيدايش و مراحل توسعه روستای کندوان

برخى باستان شناسان قدمت اين روستا را به دوره‌های پيش از اسلام نسبت مى دهند. در روزگار ساسانيان، با کندن و حفارى کردن دوک‌های سنگى، يکى از ديدنى ترين و کم مانندترين نمونه‌های معماری بازآفريده شده است. در تاريخ اين منطقه اين گونه نقل شده است که نخستين کسانى که به کندوان پا گذاشته‌اند ساکنان روستايى به نام حيله‌ور در دو كيلومترى غرب کندوان بوده‌اند و در قرن

در بستر کیفیت زندگی و محیط‌زیست، کارآیی و خودبسندگی اقتصادی و نگاه‌داشت و بهبود کیفیت زیست‌بوم در نواحی روستایی قلمداد کرد (Holland, 2003).

نکته تأمل‌برانگیز در مفهوم توسعه روستایی این است که توسعه روستایی صرفاً به معنای توسعه کشاورزی نیست، چنانچه به‌زعم موردی از رفاه اجتماعی هم نیست تا با تزریق پول به مناطق روستایی نیازمندی‌های اساسی مرتفع شود، بلکه طیف وسیعی از فعالیت‌های انسانی را شامل می‌شود که توانمندسازی روستاییان را در دستیابی به معیشتی پایدار در برمی‌گیرد (Ashly, 2000).

بر این اساس، هدف توسعه روستایی تنها بهبود فرصت‌های اقتصادی نیست و ارتقای سازماندهی اجتماعی، حفاظت میراث بومی، آداب و رسوم فرهنگی و بهبود خدمات و تسهیلات رفاهی، همراه با نگاه‌داشت و حفاظت محیط‌زیست روستایی را نیز در نظر دارد. این امر نشان‌دهنده نوعی هماهنگی و یکپارچگی در روند توسعه هم‌زمان اقتصادی، اجتماعی و محیطی در روستاست که با فراهم‌سازی معیشت پایدار در خانوارهای روستایی، امکان برخورداری متعادل و متوازن از خدمات و تسهیلات عمومی را در عرصه مناطق روستایی کشور فراهم می‌آورد. در کشورهای جهان سوم نیز دو دیدگاه به‌طور رایج در حوزه روستایی بررسی شده است: (۱) دیدگاه بهبود و اصلاح، و (۲) دیدگاه دگرگون‌سازی (میر و همکاران، ۱۳۷۱؛ ازکیا، ۱۳۷۴؛ آشوانی، ۱۳۷۵).

۳.۱.۴. جایگاه توریسم در توسعه روستایی

از آنجا که توسعه روستایی تنها معطوف به توسعه کشاورزی نمی‌شود (میسرا، ۱۳۶۵)، می‌توان فرصت‌هایی را برای کارآمدی بیشتر فرایند توسعه روستایی در نظر گرفت. در این میان، توریسم روستایی را باید رویکردی در راستای توان‌مندسازی روستایی برای برخورداری از معیشت پایدار و بهبود کیفیت زندگی در بستر نگاهی ویژه به توسعه کشاورزی یکی از فعالیت‌های حیاتی بشری دانست. بر این

خوبی را به‌وجود می‌آورد و دامداری جزء فعالیت‌های اصلی به‌شمار می‌رود و کشاورزی دیم در دامنه‌ها و زمین‌های ناهموار منطقه در مسیر چشمه‌سارهای آبدار کوهستانی وجود دارد. با توجه به شرایط فوق، چنین به‌نظر می‌رسد که ساکنان این روستا قبلاً به صورت عشایر از این منطقه برای ییلاق استفاده می‌کردند و این صخره‌ها در همان فصول به تدریج به مسکن دائم تبدیل شده و عشایر فوق به یکجانشینی روی آورده‌اند. از دلایل دیگر استقرار روستا می‌توان به وجود آب (رودخانه کندوان) و امنیت جانی و مالی به‌علت موقعیت توپوگرافی سایت اشاره کرد که نفوذ از بالای دامنه را ناممکن می‌سازد. در مراحل اول توسعه روستا جهت شرقی، سپس صخره‌های غربی استفاده شده است و این نشان می‌دهد که کران‌ها از حدود یک قرن قبل در حین توسعه افقی به‌صورت عمودی نیز توسعه یافته است.

از دلایل پایداری زندگی روستا می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. بی‌نیازی به پوشش سقف هنگام ریزش برف و باران
۲. نوع جنس سنگ‌ها که دارای استحکام و پایداری خوبی است و هزینه ناچیزی برای نگهداری می‌طلبد.
۳. موقعیت استراتژیکی روستا که بر اطراف مسلط است و امنیت جانی و مالی از گزند دشمنان و حیوانات وحشی دارد.
۴. وجود دیوارهای ضخیم و سنگی که عایقی برای ورود سرما و گرماست و در تمام فصول، داخل کران‌ها را بدون نیاز به سیستم حرارتی و سرمایشی مناسب و مطبوع می‌سازد (مهندسین مشاور فرم و فن، ۱۳۷۲).

۲.۱.۴. توسعه روستایی

توسعه روستایی از دیدگاه‌های گوناگون ارزیابی و بازبینی شده است، ولی هنوز اجماع‌نظر جامعی درباره معنا و حوزه قلمرو خاص آن دیده نمی‌شود. در هر حال، می‌توان توسعه روستایی را فرایند توان‌مندسازی و تقویت قابلیت زندگی

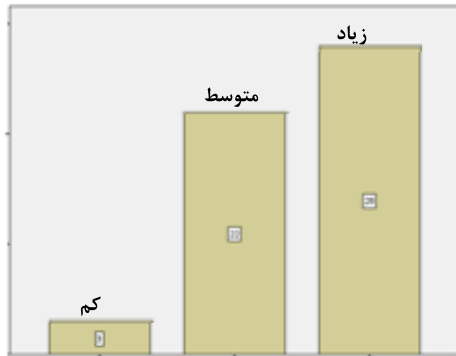
اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی به تبیین جایگاه توریسم در توسعه روستایی پرداخت. در این میان توجه به رویه توسعه پایدار و تطابق اهداف توریسم روستایی با توسعه روستایی لازم به نظر می‌رسد.

اساس توریسم را رویکردی جدید در توسعه روستایی می‌داند که علاوه بر بهبود و رشد اقتصادی، امکان حفاظت محیط‌زیست روستایی را همراه با حمایت از فرهنگ بومی و تقویت آداب و رسوم اجتماعی محلی فراهم می‌کند. بر این اساس می‌توان دریافت که باید با ارزیابی شاخصه‌های

جدول ۱. جایگاه توریسم در توسعه روستایی

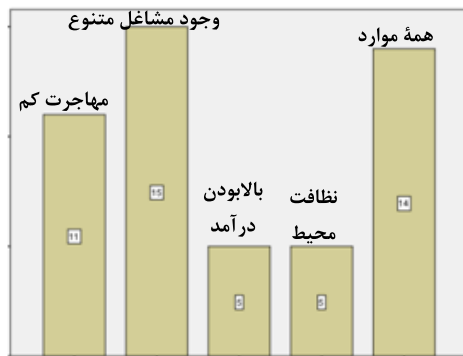
۱. به‌کارگیری بهینه منابع و امکانات در نواحی روستایی فاقد کاربرد کشاورزی و صنعت	اقتصادی
۲. رشد خلاقیت‌ها، مهارت‌ها و منابع درآمدزایی در اقتصاد روستایی	
۳. گسترش اشتغال مولد در نواحی روستایی	
۴. رونق فعالیت‌های اقتصادی در نواحی روستایی/ افزایش تقاضای جدید اقتصادی	
۵. توان‌مندسازی نیروهای کار روستایی در جهت کسب درآمد	
۶. تولید، عرضه و فروش محصولات کشاورزی و صنایع دستی	
۷. برخورداری از تسهیلات خدمات و امکانات زیربنایی و زیرساختی	
۸. ایجاد انگیزه در جهت سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و خدماتی روستایی	
۹. کارآفرینی محلی و تشویق به سرمایه‌گذاری و ورود به عرصه اقتصاد کشاورزی	
۱. انتقال دانش فناوری به نواحی روستایی	فرهنگی/ اجتماعی
۲. افزایش آگاهی‌های اجتماعی و حقوق مدنی و انسانی	
۳. افزایش روحیه مشارکت روستایی در امور نهادهای سیاسی و اجتماعی	
۴. ایجاد روحیه اعتماد به نفس و ادراک ارزش‌های محیط روستایی	
۵. افزایش احساس تعلق خاطر به مناطق روستایی	
۶. درک مشکلات و معضلات زندگی شهری	
۷. جلوگیری از مهاجرت‌های روستا به شهر به‌دلیل عدم آگاهی و شناخت نادرست از شهر	
۱. حفاظت محیط‌زیست و چشم‌اندازهای طبیعی روستایی	محیط‌زیستی
۲. توسعه رویکرد پایدار در روند توریسم سبز و گردشگری پایدار	
۳. تلاش در بهبود و به‌سازی مراتع، جنگل‌ها و منابع طبیعی	
۴. ادراک و اعمال استفاده بهینه از منابع طبیعی موجود	
۵. تجدید حیات و بازسازی مجدد فضای سبز روستایی	

این موضوع بیانگر این است که به‌واسطه گردشگران، فروش محصولات صنایع دستی مورد قبول است. به عقیده Hall (۲۰۰۹)، گسترش و شکوفایی گردشگری روستایی به ارتقای کارایی، راندمان تولید و افزایش درآمد روستاییان کمک می‌کند.

شکل ۳. رونق صنایع دستی از ورود گردشگران

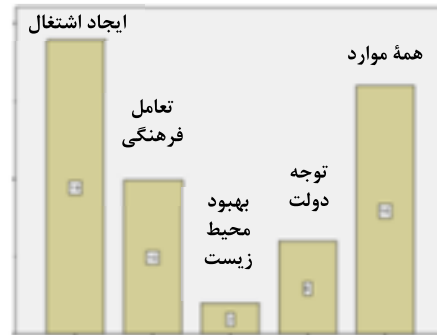
۳.۲.۴. تفاوت زندگی در کندوان با سایر روستاهای مجاور به علت وجود گردشگر

با توجه به شکل ۴، ۲۰٪ از افراد شرکت‌کننده مهاجرت کم، ۲۸٪ وجود مشاغل متنوع، ۹٪ بالا بودن درآمد، ۹٪ نظافت محیط و ۲۶٪ همه موارد را تفاوت زندگی در کندوان با سایر روستاهای مجاور دانسته‌اند.

۲.۴. یافته‌های تحلیلی

۱.۲.۴. آثار مثبت ورود گردشگر به منطقه کندوان

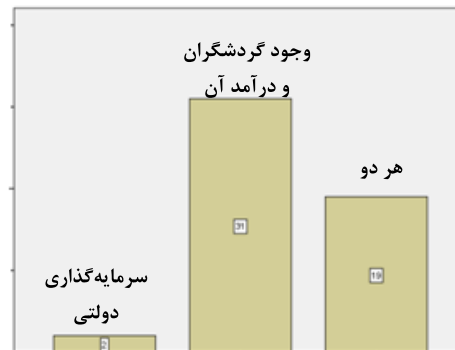
شکل ۲. نمودار میله‌ای آثار مثبت ورود گردشگر به کندوان

با توجه به شکل ۲، ۳۵٪ از افراد شرکت‌کننده گزینه ایجاد اشتغال، ۱۸٪ گزینه تعامل فرهنگی، ۳٪ بهبود محیط‌زیست، ۱۱٪ بهبود توجه دولت به منطقه و ۳۰٪ همه موارد را انتخاب کرده‌اند. متون توسعه نشان می‌دهد که توسعه گردشگری در مناطق روستایی شامل تنوع‌سازی اقتصاد محلی، توسعه و پیشرفت اجتماعی و تکامل و تعالی شخصیت روستاییان با آگاهی از ارزش‌های فرهنگی خود می‌شود (Sharply, 2002). به‌زعم این، بین رونق و شکوفایی صنعت گردشگری با تقویت نقش زنان روستایی و تقویت استفاده بهینه از منابع طبیعی موجود در احیای اقتصاد روستایی رابطه معناداری وجود دارد (Din, 2002). علاوه بر این، گردشگری به‌مثابه متغیری تأثیرگذار در افزایش زیرساخت‌ها، ارتقای تبادلات اجتماعی و فرهنگی، جلب سرمایه‌های سرگردان و به‌جریان انداختن آن در محیط روستا در راستای نیل به سطحی از توسعه اقتصادی تلقی می‌شود (Lori and Corsale, 2010).

۲.۲.۴. رونق صنایع دستی از ورود گردشگران

با توجه به شکل ۳، ۵۷٪ از شرکت‌کنندگان رونق صنایع دستی با حضور گردشگران را کم، ۴۱٪ متوسط و ۵۲٪ زیاد عنوان کرده‌اند. یعنی اکثر افراد ساکن در کندوان حضور گردشگران را در رونق صنایع دستی مؤثر می‌دانند.

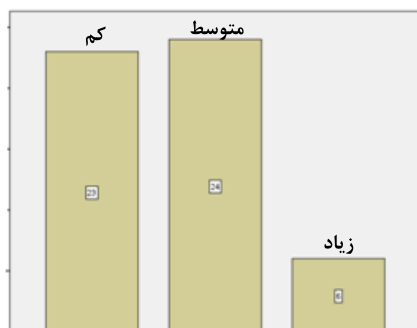
۴.۲.۴. علت توسعه کندوان

شکل ۵. علت توسعه کندوان

با توجه به شکل ۶، ۱۱/۳٪ با انتخاب گزینه کم میزان ساخت هتل‌ها را ناشی از ورود گردشگر دانسته‌اند و ۳۵/۸٪ گزینه متوسط و ۵۰/۹٪ گزینه زیاد را انتخاب کرده‌اند. در اصل، نطفه وجودی هر هتلی وجود گردشگران در آن منطقه است و از آنجا که هتل‌ها جزء زیرساخت‌های آن منطقه است، به‌زعم Corsale و Lori (۲۰۱۰) گردشگری به‌منابۀ متغیری تأثیرگذار در افزایش زیرساخت‌ها، ارتقای تبادلات اجتماعی و فرهنگی، جلب سرمایه‌های سرگردان و به‌جریان انداختن آن در محیط روستا در راستای نیل به سطحی از توسعه اقتصادی تلقی می‌شود.

۶.۲.۴. اشتغال‌زایی در رستوران‌ها، هتل‌ها و مهمانسراهای کندوان

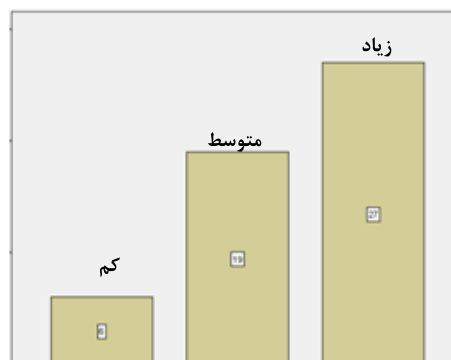

شکل ۷. اشتغال‌زایی در رستوران‌ها، هتل‌ها و مهمانسراهای کندوان

با توجه به شکل ۷، ۴۳/۴٪ از افراد شرکت‌کننده وجود مشاغل در رستوران‌ها، هتل‌ها و مهمانسراهای کندوان را در با گزینه کم ۴۵/۳٪ با گزینه متوسط و ۱۱/۳٪ با گزینه زیاد مشخص کردند. این موضوع نمایانگر این است که علی‌رغم وجود گردشگر در این روستا، به‌خصوص در نیمه اول سال، هنوز مشاغل خدماتی و رفاهی مکفی که هم باعث ایجاد اشتغال در این روستا و هم موجب آسایش گردشگران می‌شود به میزان کافی وجود ندارد. به باور کلارک، رونق صنعت گردشگری در نواحی روستایی به توان‌مندسازی روستاییان، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های

با توجه به شکل ۵، ۳/۸٪ از افراد گروه نمونه سرمایه‌گذاری دولتی، ۵۸/۵٪ وجود گردشگران و ۳۵/۸٪ هر دو علت قبلی را در توسعه کندوان دخیل دانسته‌اند. توسعه گردشگری راهبردی برای توسعه روستایی و به‌نسبت تفکر جدیدی است که سیاستگذاران محلی در جوامع روستایی به اهمیت آن پی‌برده‌اند. علاوه‌بر این، توسعه صنعت گردشگری در نواحی روستایی راهبرد جدید جوامع محلی، عوامل سیاسی و برنامه‌ریزان و از عوامل مهم اصلاح مناطق روستایی است که نقش عمده‌ای در توسعه این نواحی دارد (شریف‌زاده و مرادنژاد، ۱۳۸۱).

۵.۲.۴. ساخت هتل‌ها به‌دلیل ورود گردشگر

شکل ۶. میزان ساخت هتل‌ها به‌دلیل ورود گردشگر

۱۴/۹۵ با درجه آزادی ۸ در سطح آلفا کمتر از ۰/۰۴ معنادار است؛ یعنی، به نظر می‌رسد گردشگران بر اقتصاد کندوان اثر گذاشته‌اند. با تجزیه و تحلیل‌های که از طریق SPSS انجام شده است به معنادار بودن فرضیه دوم نیز پی‌می‌بریم. این موضوع با مبانی نظری منطبق است، پس فرضیه دوم نیز تأیید و اثبات می‌شود.

جدول ۴. بررسی پایایی پرسشنامه.

تعداد سؤال‌ها	آلفای کرونباخ	ضریب آلفای کرونباخ
۱۶	۰/۴۲۳	۰/۴۵۷

با توجه به بررسی انجام شده، به منظور محاسبه پایایی پرسشنامه، از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ ۰/۴۵۷ برآورد شده است که ضریب متوسطی است. این مقدار نشان می‌دهد که چه میزان می‌توان به نتیجه حاصل از پرسشنامه اعتماد کرد و تا چه حد انجام دوباره آن پرسشنامه همان نتایج را به بار خواهد آورد. در نتیجه، در آزمون انجام شده هیچ یک از سؤال‌ها حذف نشد.

۵. نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های موجود که از طریق انتخاب شیوه‌های گردآوری اطلاعات به صورت میدانی و اسنادی جمع‌آوری و با طرح سؤال‌های مرتبط از طریق پرسشنامه و تجزیه و تحلیل آن‌ها به دست آمد، هر کدام حاکی از توانمند بودن این منطقه در رشد و گسترش صنعت گردشگری است و آثار اقتصادی خوبی برجای می‌گذارد. این روستا دارای جاذبه‌های زیادی است، از جمله جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی و اقتصادی که هر کدام عاملی برای جذب گردشگر است. از جاذبه‌های اقتصادی این روستا می‌توان به فرآورده‌های دامی و باغی، همچنین به عسل و آب‌معدنی اشاره کرد.

یکی از نتایج حاصل از این پژوهش، وجود فرهنگ

اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید منجر می‌شود. در نهایت، گردشگری روستایی با ایجاد فرصت‌های شغلی، ارتقای سطح زندگی روستاییان، اصلاح وضعیت عمومی منطقه، رونق کشاورزی، رونق خدمات و کالاهای مصرفی، توسعه و بهبود تجهیزات زیربنایی (جاده، خطوط ارتباطی و سیستم‌های حمل‌ونقل)، بهسازی محیطی، بالابردن سطح آگاهی روستاییان، ارتقای امکانات رفاهی، بهداشتی و پزشکی به توسعه روستایی شتاب بیشتری می‌بخشد.

۳.۴. آزمون آماری فرضیه‌ها

فرضیه نخست: به نظر می‌رسد گردشگری در توسعه روستای کندوان تأثیر داشته است.

جدول ۲. آزمون خی‌دو نقش گردشگری در توسعه روستای کندوان

آزمون خی‌دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۴/۴۸	۴	۰/۰۱

با توجه به جدول ۲، فرضیه نخست با مقدار تفاوت خی‌دو ۴/۴۸ و درجه آزادی ۴ در سطح آلفا کمتر از ۰/۰۵ و برابر با ۰/۰۱ معنادار است؛ یعنی، گردشگری در توسعه روستای کندوان تأثیر دارد. این موضوع با مبانی نظری گفته شده منطبق است. با انجام تجزیه و تحلیل SPSS و رسیدن به معنادار بودن فرضیه نخست درمی‌یابیم که فرضیه مذکور تأیید یا به اثبات رسیده است.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد گردشگری عامل جهت‌دهی بر اقتصاد کندوان بوده است.

جدول ۳. آزمون خی‌دو نقش گردشگری بر اقتصاد کندوان

آزمون خی‌دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۱۴/۹۵	۸	۰/۰۴

با توجه به جدول ۳، مقدار خی‌دو به دست آمده،

فرهنگی روستاییان و بهبود توجه دولت به این منطقه را می‌توان نام برد که همه موارد مذکور باعث تمایز روستای کندوان نسبت به سایر روستاها می‌شود. در کل، توسعه روستای کندوان به دلیل وجود گردشگر و درآمد‌های ناشی از آن در یک دهه اخیر است. از جمله می‌توان به ساخت هتل صخره‌ای در کندوان هم اشاره کرد.

با توجه به نظریه‌های مطرح شده در این پژوهش، همچنین مختصری از نظریه‌های مرتبطی که در بخش مبانی نظری اشاره کرده‌ایم و مقایسه این نظریه‌ها با نتایج فرضیه‌های پژوهشگر، با آزمون انجام گرفته، جواب‌های معناداری مبتنی بر درستی فرضیه‌ها وجود دارد. پس به این نتیجه می‌رسیم که بین جواب آزمون‌های فرضیه‌های این پژوهش و نظریه‌های اندیشمندان و صاحب نظران رابطه مستقیمی وجود دارد و این دو هیچ‌گونه تناقضی با یکدیگر ندارد، بلکه مکمل یکدیگر است.

۶. راهکارها

- طرح‌های بازسازی، مرمت و حفظ وضعیت موجود روستای کندوان تهیه و اجرا شود.
- در مورد محوطه‌سازی و احداث خیابان‌های عریض و پارک‌های مسافری در روستای کندوان اقدام شود.
- برای جذب گردشگر داخلی و خارجی در معرفی جهانی روستای کندوان اقدام شود.
- سطح بهداشت روستای کندوان ارتقا یابد و سرویس‌های بهداشتی مکفی برای آسایش گردشگر و تکرار سفر به این روستا ایجاد شود.
- کمپ‌های اقامتی و استراحتی کم‌هزینه به منظور افزایش تعداد شب‌های اقامت در روستای کندوان برای قشرهای مختلف مردم ایجاد شود که سبب درآمدزایی بیشتر خانوارهای ساکن می‌شود.
- رستوران‌های مناسب برای استفاده گردشگران

بالای مردم در پذیرش گردشگر است. تمامی گروه‌های مورد مطالعه (زنان، جوانان، شورایاری‌ها، مردان و جزآن) به ورود گردشگر اعم از داخلی و خارجی تمایل بسیار زیادی داشتند. به همین منظور مهیاشدن امکانات اولیه اعم از حمل و نقل، احداث مکان‌هایی برای اسکان گردشگران و آموزش‌های لازم به زنان و جوانان در غالب گروه‌های فعال در این عرصه الزامی است.

عرضه خدمات بهداشتی در سطح پیشرفته از مسائل مورد توجه گردشگران است که در نبود آن به شدت به توسعه گردشگری منطقه و در نهایت، به توسعه روستا و رونق اقتصادی خانوارهای کندوان ضربه خواهد زد.

از سوی دیگر، با تکیه بر نتایج یافته‌ها و با توجه به اینکه روستای کندوان در منطقه‌ای واقع شده است که در نیمه دوم سال عمدتاً سرما و یخبندان حاکم است، ورود گردشگر به صورت هجومی در نیمه اول سال صورت می‌گیرد؛ یعنی، در واقع عمر مفید سفر به این منطقه شش ماه بوده است. پس، باید تمهیداتی هم برای نیمه اول سال به دلیل افزایش گردشگر اندیشید، به طوری که کندوان به دور از آسیب‌های محیطی باشد و هم برای نیمه دوم سال از نظر مالی و رونق اقتصادی برای خانوارها که کمبود گردشگر در شش ماهه دوم سال برای ساکنان روستا جبران شود.

از دیگر نتایج حاصل از این پرسشنامه این است که گردشگران اغلب از استان‌های مختلف کشورند و کمتر گردشگر خارجی دیده می‌شود. سالانه این رقم به بیش از صد هزار نفر هم می‌رسد. از دیگر آثار مثبت ورود گردشگر به کندوان ایجاد اشتغال است که خود رونق صنایع دستی این منطقه را دربردارد. با توجه به ورود گردشگر طی هفت سال گذشته، بیش از نیمی از ساکنان محل در بخش‌های خدماتی مشغول‌اند. این موضوع جریان حرکت جمعیتی (مهاجر فرستی) را نسبت به سایر شهرها و روستاها پایین تر می‌کند. این موضوع نیز ناشی از تأثیرات مثبت گردشگری در آن منطقه است. همچنین، تعامل

این صورت هم ایجاد اشتغال شده است و هم باعث رونق اقتصادی خانوارها و توسعه روستای کندوان خواهد شد.

راه‌اندازی شود. این موضوع خود باعث آسایش گردشگر می‌شود و موجبات تکرار سفر را فراهم خواهد کرد. در

منابع

بهرامی، ر. ۱۳۸۹. بررسی قابلیت‌ها و تنگناهای توسعه گردشگری در استان کردستان. مجموعه مقالات چهارمین کنگره جغرافیادانان جهان اسلام.

سامع‌سردرودی، م. ۱۳۸۷. حمام صخره‌ای کندوان. آفتاب آذربایجان. ۲۱.

شارپلی، ج. ۱۳۸۰. گردشگری روستایی. ترجمه رحمت‌ا... منشی‌زاده و فاطمه نصیری، تهران، نشر منشی.

شریف‌زاده، ا. مرادنزاد، ه. ۱۳۸۱. توسعه پایدار و توسعه گردشگری. ماهنامه جهاد. ۲۵.

قادری، ا. ۱۳۸۲. نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی پایدار. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.

محمودی‌نژادی، ه. ۱۳۸۷. برنامه‌ریزی اکوتوریسم روستایی با تأکید بر نواحی روستایی حاشیه رودخانه و سد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی. به راهنمایی محمدرضا پورجعفر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس.

مقیم‌اسکویی، ح. ۱۳۹۰. اسکو زیبای خفته در دامن سهند تا ساحل دریاچه ارومیه با تأکید بر جاذبه‌های گردشگری کندوان. نشر هنر اول.

مقیم‌اسکویی، ح. موسی‌زاده، ا. ۱۳۸۵. اسکو از ساحل دریاچه ارومیه تا قلعه سهند. چاپ علمی تبریز.

مهدوی، م. و همکاران. ۱۳۸۷. اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان کن و دره سولقان. فصلنامه روستا و توسعه، ۱۱(۲).

مهندسین مشاور فرم و فن. ۱۳۷۲. دهکده توریستی کندوان. تبریز.

میر، س. و دیگران. ۱۳۷۱. رهنمودهایی برای برنامه‌ریزی مراکز روستایی، مهندسان مشاور DHV. تهران، مرکز تحقیقات و بررسی‌های مسائل روستایی.

Ashly, C. 2000. *The Impacts of tourism on Rural Livelihoods: Namibia's Experience*. Working paper 128. London: Overseas Development Institute.

Din, K. 2002. Social Cultural impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*. 2

Hall, M. 2009. *Tourism: Rethinking the Social Science of mobility*. Harlow: Pearson/Prentice Hall

Holland, et al. 2003. *Tourism in poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in rural areas*. London: PSA Publication.

Ivona, A. 2008. Farm tourism as a way to promote rural development. *An application in Apulia*. 10(3).

Kuban, D. 1983. *Conservation of the historical environment for cultural survival*. In: Hold, R. and Restorer, D. (ed.s) Architecture and community. New York: Aperture.

Lorio, M. Corsale, A. 2010. Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal of Rural Studies*, Department of Cagliari, 09123 Cagliari, Italy.

- Pearecel, D. 2008. *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*. London: Longman, Vol. 5.
- Sharply, J. 2002. *Rural Tourism: An Introduction*. International Basin ness press, London.
- Wilson, S. 2001. Factors for Success in rural tourism development. *Journal of Travel Research*, Boulder, 2(40).